VNS 1/2017 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti

SELONTEKOA KOSKEVA LAUSUNTO TEEMASTA NEET-NUORISO

VTT Elina Pekkarinen
Erikoistutkija
Nuorisotutkimusverkosto

JOHDANNOKSI

Kiitän mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta NEET -nuorten näkökulmasta. Lausunnossa olen hyödyntänyt hallituksen kärkihankkeen Lapsi- ja nuorisopalveluiden muutosohjelman Nuorten keskeisten palvelujen kokonaisuuden selvittäminen -työryhmän käyttöön toimittamiani tekstejä.

Aivan ensimmäiseksi totean, että nuorison tarkastelu vain työmarkkinoiden ja koulutuksen näkökulmasta on ilmiö, joka nimittää erityisesti tätä päivää ja kumpuaa osittain heikentyvään huoltosuhteeseen ja hyvinvointiyhteiskunnan kestävyyteen liittyvistä kysymyksistä. Keskustelussa kuultaa usein läpi näkemys, jonka mukaan ihminen on arvokas vain elättäessään itsensä ja läheisensä, sekä tuottaessaan erityisesti taloudellista lisäarvoa yhteiskunnalle. Tärkeä nuorisopoliittinen kysymys on, miten taataan arvokas ja hyvä elämä myös sellaisille nuorille, jotka eivät kykene osallistumaan yhteiskunnan toimintaan perinteisten työ- ja koulutusmarkkinoiden kautta.

Nuoruusikä on herkkää aikaa. Monet ongelmallisina pidetyt ilmiöt, kuten mielenterveyden häiriöt, päihteiden käyttö ja rikollinen käyttäytyminen alkavat tavallisesti nuoruusiässä. Samaan ikävaiheeseen liittyvät kuitenkin myös vahvasti myönteiseksi mielletyt siirtymät, kuten itsenäistyminen, parisuhteen solmiminen ja opiskelu- tai työyhteisöihin liittyminen. Niin lapsuus- kuin nuoruusiän kokemukset muokkaavat vahvasti yksilön elinikäistä sosiaalista identiteettiä. Tämän vuoksi nuoruuteen ja erityisesti yksittäisiin nuoriin kohdistuva huolipuhe on aina riskialtista ja lisää nuoriin kohdistuvaa leimautumisen ja itseään toteuttavien ennusteiden uhkaa. Valtaosalla nuorista menee hyvin - he ovat toiveikkaita, taitavia, vastuuntuntoisia ja muuntautumiskykyisiä. Toivonkin, että tätä tekstiä luetaan tutkijan puheenvuorona pyydetystä ilmiöstä sen sijaan, että se kuvaisi nuorten tilannetta yleisesti.

Selonteossa on kiitettävällä tavalla nostettu esiin niitä tekijöitä, jotka lisäävät väestön yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja osaamista. Nuoret ikäpolvet on niin ikään huomioitu selonteossa. En tämän vuoksi ota kantaa niihin melko yleisellä tasolla kulkeviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin, joita selonteossa nostetaan kehittämisen kohteeksi. Sen sijaan pyrin tuomaan keskusteluun sellaisia nuorisoilmiöitä ja -ryhmiä, jotka haastavat selonteon tavoitteita - yhdenvertaista, tasa-arvoista ja osaavaa yhteiskuntaa.

SUOMALAISNUORET JA NEET-ILMIÖ

Suomessa oli vuoden 2015 lopussa noin 1,8 miljoonaa alle 30-vuotiasta, joista 982 915 oli iältään 15–29 -vuotiaita. Nuorten ikäluokkien on ennustettu pienentyvän tulevien kolmen vuosikymmenen kuluessa. Ilman maahanmuuttoa nuorten ikäluokkien supistuminen olisi vielä nykyistä huomattavasti nopeampaa. Suomalaisnuori asuu tyypillisesti taajamassa ja opiskelee. Opiskelijoita on Suomessa tällä hetkellä yli 700 000, joista noin 300 000 opiskelee ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa, ja reilut 400 000 lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa. Pienempi osa nuorista käy töissä, on työttömänä työnhakijana, hoitaa kotona lastaan tai on varusmiespalveluksessa. Yhteiskunnassa on myös nuoria, joiden pääasiallista toimintaa ei ole tilastoitu. Osa heistä tulee toimeen omillaan, eikä yksinkertaisesti tarvitse yhteiskunnan tukiverkostoja. Näiden nuorten elämä on turvattu omatoimisesti tai omien tukiverkostojen, kuten sukulaisten, tuttavien, ystävien tai puolisoiden avulla. Ongelmallisia ovat ne nuoret, jotka tarvitsisivat tukea, mutta jotka eivät syystä tai toisesta hakeudu taikka löydä palveluiden piiriin. Näiden nuorten tavoittaminen on osoittautunut isoksi ongelmaksi. Joukon määritelmästä ja suuruudesta on tehty erilaisia arvioita (esim. Autio ym. 2008; Myrskylä 2012; Puuronen 2014), mutta heitä arvioidaan olevan joitakin tuhansia. Osan kohdalla palveluista syrjäytyminen on pitkittynyttä, jolloin elämänhallinnan ja terveyden ongelmat uhkaavat pitkittyä elämänkestäviksi ja ylisukupolvisiksi vaikeuksiksi. Monissa kunnissa tehdään intensiivisesti etsivää nuorisotyötä näiden nuorten tavoittamiseksi (Puuronen 2014). Usein tällaisia nuoria kutsutaan syrjäytyneiksi.

Nuorten syrjäytymisen kysymys on 2000-luvulla herättänyt runsaasti yhteiskuntapoliittista keskustelua. Vielä 1990-luvulla ajateltiin, että lasten ja nuorten kohdalla tulisi välttää syrjäytymisen käsitettä sen leimaavuuden vuoksi (Taskinen 2001). Hallinnon määrittelyissä syrjäytyminen kytketään tavallisimmin koulutus- ja työmarkkina-asemaan, joskin syrjäytyminen voi olla myös vaikkapa taloudellista, terveydellistä, oikeudellista, sosiaalista tai kulttuurista. Pekka Myrskylä (2012) määritteli syrjäytyneiksi sellaiset työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, joilla ei tarkasteluhetkellä ollut peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. Pekka Myrskylän raportin (2012) mukaan vuonna 2010 tällaisia 15–29 -vuotiaita nuoria oli yhteensä noin 51 300, mikä vastaa 5 % kaikista tämänikäisistä nuorista. Heistä työttömiä työnhakijoita oli 18 800 ja muita työvoiman ulkopuolisia 32 500.

Globaalissa keskustelussa on ryhdytty käyttämään ns. NEET-käsitettä (NEET = *Not in Employment, Education or Training*) ilmentämään nuoria, jotka eivät ole töissä, eivät opiskele tai ole (yleensä työvoimapoliittisessa) koulutuksessa. Arviot NEET-nuorten lukumääristä vaihtelevat, sillä nuorisolle tyypillistä on elämäntilanteiden vaihtuminen ja siirtyminen erilaisesta kategoriasta toiseen. Kuten oheisessa kuviossa näkyy, nuoret oman ilmoituksensa mukaan saattavat myös opiskella tai olla työttöminä, vaikka tämä ei tilastoista ilmenisi.

Kuvio 9.15–24-vuotiaat opiskelijat ja muut nuoret työmarkkina-aseman mukaan vuonna 2011.*

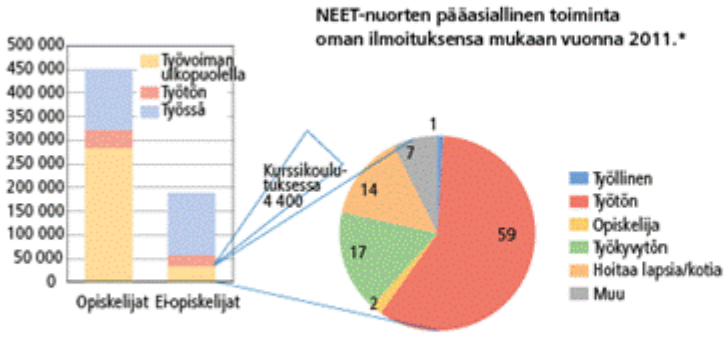

* Varusmiespalveluksessa olevat eivät ole mukana.

Lähde: Eurostat 2012

Lähde: Tilastokeskus http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=6

Tuoreen OECD raportin (Education at a Glance 2016, mukana 46 maata, liitetaulukko C5.2) mukaan vailla työtä ja koulutuksen ulkopuolella olevien 20–24-vuotiaiden nuorten miesten osuus on Suomessa kasvanut. Kun NEET-miesten osuus vuonna 2005 oli noin 12 prosenttia, oli se vuonna 2015 jo 21 prosenttia. Vastaavat naisia koskevat luvut olivat 14 ja 15 prosenttia. Suomen luvut poikkesivat huomattavasti muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa 20–24 -vuotiaiden työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien miesten osuus oli vain 12,4 %. Tilastokeskus on kuitenkin huomauttanut, että OECD:n käyttämät mittausajasta ja -tavasta johtuen luvut piirtyivät todellisuutta heikompina. Tilastokeskuksen ja Eurostatin käyttämien lukujen valossa saman ryhmän osuus oli 16,5 %. (Larja 2016.) Osuus on kuitenkin ollut kasvusuunnassa 2010-luvulla. Nuorten työllistymisen vaikeuksiin ja koulutuksen ongelmiin tulisikin kiinnittää pikaisesti huomiota, sillä alhainen koulutustaso ja työelämän ulkopuolisuus ovat yhteydessä lukuisiin hyvinvoinnin ongelmiin, kuten heikkoon toimeentuloon, mielenterveyden häiriöihin ja rikollisuuteen (Ristikari ym. 2016).

Tutkimustieto antaa viitteitä siitä, että nuoren myöhemmät ongelmat toimeentulossa, päihteiden käytössä, mielenterveydessä ja koulutuksessa ovat yhteydessä varhaislapsuuden epäedullisiin kasvuolosuhteisiin. Perheen taloudellisen ja sosiaalisen aseman merkitys nuoren mahdollisuuksiin on vahva. Tämä ei kuitenkaan mitätöi nuoruusiässä annetun tuen merkitystä. Lapsuusajan puutteita kompensoivat ja korjaavat toimet ovat erityisen merkityksellisiä nuoruusiässä, kun nuoret ovat vielä kiinnittyneitä erilaisiin kasvatusinstituutioihin ja vertaisyhteisöihin.

KOHORTTI 1987 TULOKSIA

Elokuussa 2016 julkistettiin *Suomi nuorten kasvuympäristönä* -raportti, jossa tarkasteltiin kaikkien vuonna 1987 Suomessa syntyneiden elämänkaarta monipuolisen rekisteritiedon valossa 25 ikävuoteen asti (Ristikari ym., 2016). Raportin mukaan suurin osa ikäluokan nuorista aikuisista voi hyvin. Raportti tunnisti kuitenkin kohtia, joihin on syytä kiinnittää huomiota.

Raportin mukaan:

- Peruskoulun jälkeinen tutkinto puuttui 13,7 prosentilla kohortin nuorista. Koulupudokkuus oli yhteydessä pitkittyneeseen työttömyyteen, mielenterveyspalveluiden käyttöön, heikkoon seksuaaliterveyteen, toimeentulotuen käyttöön, rikollisuuteen, lapsuudenaikaiseen lastensuojelun sijaishuoltoon ja asuinalueeseen.
- Psyykenlääkkeiden ja psykiatrian erikoissairaanhoidon palveluiden käyttö oli yleistä: koko kohortista 28,6 % oli käyttänyt näitä palveluita. Psykiatrinen diagnoosi oli kirjattu 16,8 %:lle kohortin nuorista aikuisista. Mielenterveyden häiriöt olivat suurin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä selittävä sairausryhmä.
- Vanhempien sosioekonominen asema, koulutus, taloudellinen ja terveydellinen tilanne sekä perhesuhteiden muutokset vaikuttavat heidän lastensa kouluttautumiseen ja muihin hyvinvoinnin osa-alueisiin, kuten mielenterveyteen, tulotasoon ja jopa ylipainodiagnoosiin.
- Kolmella neljästä toimeentulotukea saaneesta nuoresta on toimeentulotukea saanut vanhempi.
- Tarkastelujaksolla eniten yleistyivät korkeakoulutettujen vanhempien lasten toimeentulotukiasiakkuudet ja mielenterveysongelmat. Haavoittuvista oloista tulevilla lapsilla ongelmat esiintyvät ja tunnistetaan varhain, kun taas korkeakoulutettujen vanhempien lapset kokevat ongelmia muita myöhemmin.
- Sekä hyvinvointierot että palveluiden saatavuus ovat eriytyneet voimakkaasti eri osissa maata
- Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleiden nuorten aikuisten tunnuslukujen tarkastelu osoitti, että heillä on huomattavasti muita enemmän vaikeuksia niin toimeentulon, koulutuksen, työllisyyden, mielenterveyden, seksuaaliterveyden, rikollisuuden kuin kuolleisuuden suhteen. Ilmiö kuitenkin indikoi, että lastensuojelu tunnistaa ilmeisen hyvin tarpeen sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle, joskin sijoituksen ajoitusta tulee tarkastella jatkotutkimuksissa: sijoituksen aikana ei kyetä korjaamaan jo tapahtuneita vaurioita.

Koko raportti: https://www.julkari.fi/handle/10024/130947]

ERITYISEN HAASTAVAT ILMIÖT JA NUORISORYHMÄT

POLARISAATIO ELI ONGELMIEN KASAUTUMINEN

Yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa tulisi kiinnittää erityistä huomiota sellaisiin nuoriin, joilla erilaiset hyvinvoinnin ongelmat kasautuvat. Nuorisobarometrissa on havaittu, että potentiaaliset haitalliset elämäntavat, kuten humalahakuinen juominen, huumeidenkäyttö, tupakointi, nuuskaaminen ja rahapelien pelaaminen - kasautuvat vahvasti samoille nuorille. Erityisesti huumeiden käyttö ja lääkkeiden väärinkäyttö ovat vahvassa yhteydessä muihinkin haitallisiin elämäntapoihin, mutta myös humalajuominen indikoi yhteyttä riskikäyttäytymiseen. Vastaavasti 24 %:lla nuorista ei ole ainoatakaan mainituista haitallisista käyttäytymistavoista. (Myllyniemi 2016, 43.) Nuorten hyvinvoinnin polarisaatio on puhuttanut tutkijakuntaa jo pitkään (vrt. Taskinen 2001; Autio 2008) ja se on havaittavissa niin tulonjaossa, koulutuksessa, terveydessä kuin rikollisessa ja muussa ongelmakäyttäytymisessä.

VAARANTAVAT KASVUOLOSUHTEET - LASTENSUOJELUN LAPSET

Tutkimukset viittaavat kasautuvan huono-osaisuuden alkavan jo lapsuudessa, sillä lastensuojelun tunnistamilla lapsilla on nuorena aikuisena muita enemmän kasautuneita pahoinvointitekijöitä (esim. Pekkarinen 2016, Ristikari ym. 2016). Myönteisenä voidaan pitää sitä, että palvelujärjestelmä näyttäisi tunnistavan nämä lapset. Pelkkä tunnistaminen ei kuitenkaan riitä kompensoimaan tai korjaamaan kasvuolosuhteiden vaurioita, vaan näiden lasten ja nuorten tukemiseen tulee osoittaa riittäviä resursseja.

Viimeaikainen laaja tutkimus osoittaa suuria puutteita näiden lasten ja nuorten palveluiden saannissa (Heino ym. 2016).

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat Suomessa olleet viime vuosina jatkuvassa kasvussa ja vuonna 2015 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17 664 lasta ja nuorta (1,4 % alle 18-vuotiaista). Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 73 872 lasta ja nuorta. Lastensuojelun asiakkuus ja erityisesti huostaanotto sekä sijaishuoltoon sijoittaminen ovat 2000-luvulla kohdistuneet erityisen voimakkaasti nuorisoikäisiin, 13 - 17 -vuotiaisiin, nuoriin. Näiden nuorten kohdalla myös ennusteet kouluttautumisen, työelämään kiinnittymisen, toimeentulon ja terveyden suhteen ovat muita heikompia (esim. Heino & Johnsson 2010; Ristikari ym. 2016). Tulokset indikoivat näiden nuorten lapsuudenaikaisten elinolojen heikkoutta sekä järjestelmän kyvyttömyyttä tukea heitä riittävän varhaisessa vaiheessa.

NUORET TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKELÄISET

Nuorten työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on 2010-luvulla kasvanut hienoisesti. Suurimmalle osalle työkyvyttömyyseläkettä saavista 16–24 -vuotiaista nuorista eläke on myönnetty toistaiseksi voimassa olevana. Työkyvyttömyyseläkkeen perusteena on mielenterveyshäiriön ohella usein perusteena myös synnynnäinen sairaus. Yksi merkittävä sairausryhmä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden pääryhmässä nuorten eläkkeiden perusteena ovat psyykkisen kehityksen häiriöt. (Koskenvuo ym. 2014, 4.) Työterveyslaitoksen tuoreen tutkimuksen mukaan mielenterveyden häiriön perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle päätyneistä nuorista aikuisista merkittävällä osalla oli matala koulutustaso, heikko kiinnittyminen työelämään, pitkä ja vaikea-asteinen sairaushistoria, vaikeita elinolosuhteita lapsuudessa ja lääkehoitoa. Joukko oli kuitenkin hyvin heterogeeninen. Myönteistä on, että määräaikaiselta eläkkeeltä siirryttiin myös takaisin työmarkkinoille. KELA:n kuntoutustukea saaneista peräti 48 % palasi 5,6 vuoden seurannassa jossain vaiheessa työelämään. (Joensuu 2017; Mattila-Holappa 2017.)

Useissa tuoreissa tutkimuksissa on osoitettu nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden vähäisyys ja nuorten vaikeudet päästä näiden palveluiden piiriin (esim. Aaltonen ym. 2015; Heino ym., 2016). Näiden palveluiden parantamiseen tulisikin kiinnittää kiireisesti huomiota.

PERUSKOULU JA OPPILASHUOLLON HAASTEET

Suomalaiskouluista on vuosien kuluessa tehty lukuisia etnografioita, jotka ovat nostaneet esiin useita lasten menestystä estäviä tai vaikeuttavia tekijöitä (esim. Harry Lunabba, Tommi Hoikkala & Petri Paju). Peruskoulun kriittiset yläluokat asettuvat vaikeaan kehitysvaiheeseen ja peruskoulun rakenne ja jakautuminen alakouluun sekä luokattomaan yläkouluun ovat lisäksi monelle nuorelle haastavia siirtymiä.

Ammattikouluissa toteutettavat säästöt purevat juuri niihin nuoriin, jotka tarvitsisivat tukea opinnoissaan. Lukio-opinnoissa, mutta myös ammattiopinnoissa, maksulliset opiskelumateriaalit (kirjat ja työvälineet) estävät nuorten yhtäläiset mahdollisuudet osallistua toisen asteen opintoihin. Opintojen keskeytyminen on päivänpolttava ongelma, joka koskettaa erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevia nuoria. Esimerkiksi koulukodeissa peruskoulunsa suorittaneista nuorista peräti yli 80 % lopettaa toisen asteen opintonsa viimeistään toisena opiskeluvuotenaan.

HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVAT LAPSET

Edellä mainittuihin lapsiryhmiin lukeutuu hyvin erilaisia lapsia, mutta lisäksi on syytä erikseen mainita kotoperäisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset, yksin maahan tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, maahanmuuttajataustaiset lapset, vammaiset lapset, seksuaalivähemmistöihin kuuluvat sekä päihteitä käyttävien vanhempien tai itse päihteitä käyttävät lapset ja nuoret. Näillä ryhmillä on havaittu eri syistä johtuvia hyvinvoinnin riskitekijöitä sekä kasautuneita syrjintäkokemuksia. Riskitekijät lisääntyvät, jos lapsi

tai nuori kuuluu yhtäaikaisesti useampaan ryhmään.

JOITAKIN TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA

Lisätään joustoa peruskoulun suorittamisen loppuvaiheessa ja mahdollistetaan näin sujuvampi siirtyminen toisen asteen opintoihin.

Opiskelijahuoltoa ja nuorten erityistarpeiden tukemista kohennetaan niin peruskoulussa, ammatillisissa oppilaitoksissa, lukioissa kuin korkeakouluissa.

Nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuutta parannetaan.

Kohdennetaan ajoissa erityistä tukea nuoriin, joilla on tunnistettavia riskitekijöitä, kuten heikkoa koulumenestystä, oppimisvaikeuksia, mielenterveyden häiriöitä, käytöshäiriöitä, päihdekokeiluja, lastensuojelun asiakkuutta tai perheen toimeentulon ongelmia ja muita vanhempia kuormittavia tekijöitä.

Panostetaan lastensuojelun kautta sijoitettuina olleiden nuorten itsenäistymisen vaiheeseen.

Helsingissä 15.3.2017

VTT Tutkijatohtori Elina Pekkarinen

LAUSUNNONANTAJAN TAUSTA

Olen peruskoulutukseltani lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja väitellyt sosiaalityön alalta Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 2010. Työskentelen tällä hetkellä erikoistutkijana Nuorisotutkimusverkostossa ja tutkin lastensuojelua huostaanottoasiakirjojen sekä valtion koulukodeista aikuistuneiden nuorten kokemusten kautta. Lisäksi toimin Lapsuudentutkimuksen seuran puheenjohtajana ja Helsingin hallinto-oikeuden lastensuojelun asiantuntijajäsenenä.

LÄHTEITÄ

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.)(2008) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Stakes.

Elovainio, Marko & Kortteinen, Matti (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 153–167.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.). Perhepiirissä. Helsinki: Kela.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijotitamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014 - 2015) päätulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Joensuu, Matti (2016) Nuorten mielenterveyssyistä johtuva työkyvyttömyys. Työterveyslaitos. http://slideplayer.fi/slide/11138082/

Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle

sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (6), 599–620.

Koskenvuo, Katariina & Kemppinen, Heidi & Pösö, Reeta (2014) Nuoret eläkkeensaajat. Helsinki: Kela. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135525/Tyopapereita60.pdf?sequence=1

Lapsi- ja nuorisopalveluiden muutosohjelman Nuorten keskeisten palvelujen kokonaisuuden selvittäminen -työryhmän muistio (tulossa).

Larja, Liisa (2016) Enemmän nuoria koulutuksen ja työn ulkopuolella - ei sentään viidennestä. Tilastokeskus Tieto&trendi. Helsinki: Tilastokeskus. http://tietotrenditblogi.stat.fi/enemman-nuoria-tyon-ja-koulutuksen-ulkopuolella-ei-sentaan-viidennesta/

Leinonen, Jenni (2004) Families in Struggle – Child Mental Health and Family Well-being in Finland During the Economic Recession of the 1990s: The Importance of Parenting. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Mattila-Holappa, Pauliina (2017) Hoito- ja kuntoutussuunnitelmat. Työterveyslaitoksen Nuoret ja mielenterveys -seminaari 13.2.2017. https://www.youtube.com/watch?v=pjROTrVvL6U

Myllyniemi, Sami (2013) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.

Myllyniemi, Sami (2015) Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Helsinki: OKM & Nuora & NTS.

Myllyniemi, Sami (2016) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: OKM & Nuora & NTS.

OECD (2016), Education at a Glance 2016: OECD Indicators. Pariisi: OECD Publishing. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/eag-2016-en

Pekkarinen, Elina (2016) Arjen- ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä - lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto, 163–180.

Puuronen, Anne (2015) Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen - näkökulmia käytännön työstä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä - vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Helsinki: Valtiovarainministeriö. https://www.researchgate.net/publication/236880520_Enemman_ongelmien_ehkaisya_vahemman_korjailua

Taskinen, Sirpa (2001) Mitä tarkoitetaan lasten ja nuorten syrjäytymisellä? Teoksessa Taskinen, Sirpa (toim.) ”Huono ennuste” - Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? Stakes aiheita 10/2001. Helsinki: Stakes.